

חינוך לחיים

פרשת ויצא

"כל אשר אמר אלוקים אליך עשה"- תחילה הסביר להם יעקב סיבת רצונו לברוח מלבן בנימוקים הגיוניים, החליף את משכורת עשרת מונים וכו', ורק לבסוף אמר להן שזה ציווי ה'.

אומר רבי שמחה זיסל מקלם, יעקב ביקש להקל עליהן את הניסיון, ולכן רצה להשפיע עליהן בתחילה בדרך השכל, ודיבר על העוול והקיפוח מצד לבן, ואח"כ גילה להן כי זה רצון ה'.

ומזה נוכל ללמד הלכה למעשה בענייני חינוך, עדיף להסביר לילד או לתלמיד מדוע משתלם לו וכדאי לו לעשות מה שנצווה אותו, מאשר לומר לו עשה כי כך אתה מצווה לעשות, כדי להקטין לו את הניסיון, וכמובן הכל לפי העניין.

עוד רעיון אנו רואים בפס' 'ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי' מסביר רש"י לצורך ביתי – עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני להיות עושה גם אני עמהם לסומכן' שואל הרמב"ן איך יתכן שאומר שעכשיו הבנים שלו עושים עבורו, הרי הם היו קטנים עדיין בני שש או שבע ואיך כבר סומך עליהם?? אלא נלמד מכאן דרך בחינוך שבתוך הבית אנו צריכים לתת הרגשה לילדים שאנו סומכים על דעתם ולתת הרגשת חשיבות והערכה כביכול הם עושים בעבורו הכל! ולכן אומר יעקב 'עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני' שצריך לתת תפקידים ושליחויות שבכוחם ויכולתם לעשות ע"מ שירגישו ויחושו שסומכים על מעשיהם והם כגדולים אחראיים וערבים על פעולתיהם וע"כ כך ברור שימלאו את תפקידם על הצד הטוב ביותר, בחדווה ובשמחה.

אך תמיד לא נשכח את המשך דבר רש"י 'וצריך אני להיות עושה גם אני עמהם לסומכן' שאומנם כדאי לתת את ההרגשה לבנים שהם גדולים ויכולים לפעול, אבל יחד עם זאת חייבים הם להרגיש ולדעת בבירור שעדיין הם אינם ברשות עצמם, ועדיין הם סמוכים על שולחן אביהם ועל כוחו וצריך הוא לעשות עמהם 'לסומכן' דהיינו לעשותם טפלים לו. שסמוכים על שולחן אביהם, מכירים בכוח האב להנהיג ביתו.

נחזור להתח' - את אותו יסוד שבכל מצב על האדם להקטין את הניסיון רואים גם בהמשך הפסוקים. רחל ולאה עונות ליעקב "העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו", נשאלת השאלה האם באמת הן חוזרות רק משום מצבן הרע בבית אביהן? הלא גם אם לא היו נחשבות כנכריות בבית אביהן, גם אם לא היו נמכרות וגם אם לא היה אביהן אוכל את כספן, גם אז היו מחויבות לקיים את ציווי ה', שציווי ה' חייבים לבצע גם בלי סיבה. וא"כ השאלה, למה רחל ולאה תלו את הסכמתן לקיום רצון ה' בזה שלא טוב להן בבית אביהן.

אומר הסבא מקלם, האימהות רצו להקטין לעצמם את הניסיון ושכנעו את עצמם בזה שבין כך הם נכריות ואין להם חלק ונחלה בבית אביהם, ועי"ז הניסיון לעזוב את בית אביהם יקטן. מוסיף הסבא מקלם שמזה צריך ללמוד, שהאדם שעומד בפני ניסיון צריך להקטין את ממדי הניסיון במידת האפשר, וממילא הניסיון שלו יקטן ויראת ה' תגדל.

רבי משה פיינשטיין לומד מתשובתם של רחל ולאה יסוד גדול בחינוך לדרך התורה, עדיפה הדרך לשמור תורה ומצוות בדרך נינוחה וקלה, מאשר לעבור דרך ייסורים שלא כל אחד יכול לעמוד בהם.

משל למה הדבר דומה, אדם שגר עשרות שנים במקום שיש חילולי שבת, והוא מתפאר בזה שעל אף שהוא נמצא בסביבת מחללי שבת בכל זאת הוא עומד בניסיון ומעולם לא חילל שבת, אך התפארות זו אינה במקומה, כי אמנם הוא עמד בניסיון, אבל הדבר אינו מחייב שגם בניו ובנותיו יעמדו בניסיון, ואנו אף מתפללים בכל יום "ואל תביאנו לא לידי ניסיון", אלא עדיף היה לחנך את משפחתו בגודל מעלתה של השבת על ידי שהיה מראה את יופייה וטובתה של השבת, ועד כמה אין שום הפסד או אפילו מניעת רווח בסגירת בתי עסק בשבת. ולא דווקא על ידי הימצאות בסביבת מחללי שבת ובכל זאת לשמור את השבת.

וחובתו של האב והאם להראות שהמצוות נוחות לקיום ומתוקות לעושיהן, ולא כמשאוי וכגזירה של מלך. זה מה שאמרו רחל ולאה, שאמנם טובה להם קיום המצוות והן מרוצות לעזוב את בית אביהן, וזו לא גזירה קשה לעזוב את הבית, אדרבה, זה דבר טוב ומקובל ונח ורצוי להן.

וכמו שאמר ר' נתן צבי פינקל זצ"ל 'יש כאלה העושים מכל הזדמנות קושי, ויש כאלו העושים מכל קושי הזדמנות'

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת ויצא

‘ושמרני בדרך הזה וגו’ ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש” - רבי שמשון רפאל הירש מעיר על כך שיעקב אבינו הקדים שמירה לברכה, שמתחילה ביקש “ושמרני”, ורק אחר כך ביקש על ברכת לחם ומלבוש המסמלים את צרכי הפרנסה החומריים, ובניגוד לברכת כהנים שבה קודמת הברכה לשמירה “יברכך ה’ וישמרך”, ואין לומר ש”שמרני” היא בקשת שמירה על גופו, שכן כבר אמר “אם יהיה אלהים עמדי”, ואם ה’ יהיה עמו בודאי שיהא גופו נשמר ולא יאונה לו כל רע. וכמו כן אין לומר שביקש שמירה על נכסיו שכן לא היה בידו מאומה באותה שעה וביאר, יעקב אבינו ביקש שמירה מיוחדת על הקניינים הרוחניים והמוסריים שקנה בעבודתו הרוחנית. כי עד עתה היה ספון בבית הוריו וטמון בבית שם ועבר, אך בשעה זו שהוא הולך בדרך בחוסר כל ופניו מועדות אל עבר הלא נודע, עומד הוא למבחן האם ימשיך להישאר באותה דרגה שהיה בבית אביו ובבית שם ועבר או חלילה...., ובלבו קינן חשש שמא התלאות שיעברו עליו, ונישואיו והדאגה לפרנסה ולקיום בני ביתו, יפגמו ויחסירו ממדרגתו הרוחנית, והדבר היה קשה בעיניו יותר מאבידת ממון ונכסים, וחשוב אצלו יותר מ”לחם לאכול” ומ”בגד ללבוש”, ולכן ביקש תחילה “ושמרני בדרך הזה”, ורק אחר כך “ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש”.

ולבסוף העידה התורה “ויבוא יעקב שלם”, ודרשו חז”ל בשבת ל”ג “שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו”, ושלימות זו בתורה אינה רק בחלק של ידיעת התורה שלא שכח מאומה מתלמודו, אלא כלולים בזה תורה ומצוות ויראת שמים וכל אשר קנה וסיגל בנפשו כל השנים, שבסייעתא דשמיא לא נחסר כי הוא זה, והיה שלם באותה מדרגה כמו ביום שיצא לדרך. ובכך מסמל יעקב את מסלול חייו של כל יהודי עת יוצא הוא מבית הוריו ומחממת הישיבה ופותח במסע לבנין בית משלו. מיום שנתקלל האדם “בזיעת אפך תאכל לחם” ונסגרו בפניו שערי גן עדן, כרוכה בניית בית עצמאי בקשיים ובעמל רב, עד שזקוק הוא לסייעתא דשמיא מיוחדת כדי לשמור על הקניינים הרוחניים וההשקפות שקנה בבית הוריו ובישיבה פעמים רבות הדאגה לצרכי הפרנסה והקיום מובילה אותו למקורות פרנסה ומקומות עבודה שאינם עולים בקנה אחד עם ההלכה וההשקפה שלמד מרביתו. הוא יודע את האמת אך דוחק השעה גורם לו להתיר הדבר בתירוצים שונים, ומה שנראה בתחילה בקולא קטנה הופך לפירצה גדולה עד ש”פנים חדשות” באות לכאן והנהגתו והליכותיו משתנים ללא היכר, ומאבד הוא את סממני הקדושה והיראה שהיו לו לפני כן. היצר מנצל את תלאות החיים וקשיי הקיום כדי להסיט את האדם מדרכו התורנית. ועלינו לזכור תמיד מה שלימד אותנו ישראל סבא, ש”ושמרני בדרך הזה” קודם ל”לחם לאכול ובגד ללבוש”, ולבקש בכל עת מה’ שישמור אותנו שלא נרד ברוחניות מפאת הדאגה הקיומית לביתנו.

ואודות כך אמר הרב מפוניבז’ צ”ל במסיבת אירוסי אחד מבני הישיבה, שמצינו שדוד המלך ביקש “אחת שאלתי מאת ה’ אותה אבקש, שבת בבית ה’ כל ימי חיי”. “אחת שאלתי” היינו כשהייתי במצב של אחד, כלומר לפני שבאתי בברית הנישואין, ביקשתי ממך לשבת בבית ה’ כל ימי חיי, זו היתה השאיפה שלי בעודי בחור ואלה היו חלומותי. ועתה “אותה אבקש”, כלומר שתזכה אותי שבקשה זו תלווה אותי גם עכשיו כשהנני מקים בית בישראל ועתידיים להיות ריחיים על צוארי בדמות דאגת הפרנסה והקיום לאשה וילדים, ותמיד תהא שאיפתי היחידה - “שבת בבית ה’ כל ימי חיי”.

והדרך הכי טובה זה, ‘אשא עיני אל ההורים’ זכור מהיכן באת – כמעשה הידוע מעשה ביהודי מתושבי ‘לעלוב’, שהיה נוסע מדי שנה לקראת ה’פסח’ להסתופף בצל רבו אשר התגורר ב’לובלין’. בדרכו היה עובר ב’פרשת דרכים’ אשר היתה נחלקת לארבעה דרכים, וכל דרך מוליכה לעבר עיר אחרת, ולמען ידעו עוברי דרכים את הדרך ילכו בה’ הציבו שם עמוד גדול ועליו תלו ארבע לוחות - לוח לכל רוח, ועליו נכתב שם העיר אשר הפונה שמה יגיע אליה, כגון ‘לוח’ לצד מזרח עליו נכתב באותיות גדולות ‘ווארשא’, והרי זה לסימן כי הרוצה להגיע לווארשא יפנה מזרחה, וכן העמידו לוח לצד צפון עליו הופיע תיבת ‘לובלין’, לקיים מה שנאמר ‘תכין לך הדרך’. והנה, באחת השנים ירדו גשמים עזים בכל ימות החורף וגם מקום הרוחות והשלגים לא נפקדו באותה השנה, וכשבא היהודי לקראת הפסח אל ‘פרשת הדרכים’ חשכו עיניו כי לא מצא כלל את ה’ עמוד’ עם הלוחות על מעמדו, והבין שנעקר ממקומו על ידי רוח סערה, ולא ידע אנה יפנה, האם למזרח או למערב, לצפון או לדרום, והמקום מדבר שממה מאין יושב - ‘עובר ושב אין’ ו’מורה דרך’ איננו, מה עשה, החל מחפש אחר העמוד עם הלוחות, ואכן, אחר חיפושים רבים מצאו מוטל על הארץ בתוככי הביצות, מתחת הררי שלג וקרח, כאבן שאין לה הופכין, אך, עדיין לא ידע מה לעשות, כי הגם שעלה ברצונו להעמיד העמוד על מקומו, מכל מקום לא ידע לאיזה צד להעמידו. עד שפקח ה’ את עיניו והבין, הרי ‘זאת ידעתי’ לענות על השאלה ‘מאין באת...’ כי ברור לי באיזו דרך הגעתי מלעלוב עד הנה, מעתה עלי להעמיד שוב את העמוד כשה’לוח’ המורה על העיר לעלוב יפנה לאותו צד ממנו הגעתי, וממילא הכל יבוא על מקומו בשלום, כי אז גם שאר הלוחות יהיו מכוונים כל אחד כפי מה שהיה בתחילה, ואוכל להמשיך בדרכי ולהגיע למחוז חפצי לחיים, לשמחה ולשלום. וכאן פנה אותו ‘דרשן’ אל ה’חתן’, ואמר לו, הנה זה עתה יוצא הנך לחיי המעשה, וכלשון הכתוב ‘חתן היוצא מחופתו ישוב כגבור לרוץ עלי אורח...’ ומתחיל לפסוע ולצעוד ב’ים הגדול’, ומורא יעלה על ראשו כי אינך יודע לאיזה דרך לפנות, לימין או לשמאל... זכור ואל תשכח מאין באת... הלא יודע אתה מקור מחצבתך, באיזה בית גדלת, ואיזה ‘חינוך’ קבלת בו, ואם כן, הדרך בה הגעת עד הלום היא תשמש לך ‘מורה דרך’ כיצד להמשיך ולעלות במסילה העולה בית א-ל-

לע”נ אבי מורי ר’ חיים ב”ר ישעיהו ז”ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com